

NEVĀ'Ī'NİN ARAPÇA SÖZLÜĞÜ

AGĀH SIRRI LEVEND

Büyük Türk şairi 'Alī Şīr Nevā'ī'nin eserleri arasında bir de Arapça sözlük bulunduğunu bilen yoktur. Ondan bahseden yerli ve yabancı kaynaklarda böyle bir eserin adı geçmez; bununla ilgili bir kayda da rastlanmaz. Nevā'ī'nin kültür âlemince bilinmiyen Arapça sözlüğü bugün meydana çıkmıştır. Eser *Seb'atü ebhur* adını taşımakta, Ayasofya kitaphında 4862 numarada kayıtlı bulunmaktadır.

İstanbul kitaphlarındaki eserlerin fişleri hazırlanmakta olduğu, bu arada Ayasofya Ktp.nda fişleme işi tamamlanmış bulunduğu için, Nevā'ī'nin eserlerini yeniden gözden geçirmek üzere mart ayı başında uğradığım Ayasofya Ktp.nda, Nevā'ī adına kayıtlı eserler arasında *Seb'atü ebhur*'u kolayca buldum.

Tasnif sırasında eserin fişini hazırlayan uzmandan başka kimsenin o tarihe kadar görmediği bu eseri bulduğum zaman önce tereddüt ettim. Fakat ilk sayfada

اما بعد فيقول فقير . . . . . احمد بن علي الدمشقي الميني

ibaresiyle eseri hazırlayanın adını öğrendikten ve müellif olarak da Mīr 'Alī Şīr Nevā'ī adının kaydedildiğini gördükten sonra, artık tereddüde yer kalmadı. XVII. yüzyılın ünlü bilginlerinden olan Menīnī'nin sözleri en kuvvetli bir tanıktı ¹.

'Utbī'nin *Et Tārīhu'l-Yemīnī*'sini şerh etmiş olan Menīnī, H. 1089 =M. 1678 de Menin kasabasında doğmuş, öğrenimini Şam'da yapmış, sonra Anadolu'ya gelerek medreselerde müderrislik etmiş, nihayet Şam'da Cami-i Ümeyye'de müderris olmuştur. Ölümü H.1172=M.1759 dadır (Brockelmann, *GAL* II, 282; Suppl. II, 391 v.d.). Brockelmann'ın kaynağı olan El Murādī'nin *Silkü'd-dürer* adlı kitabında, Menīnī'nin bu eseri kaleme aldığından şöylece bahsedilmektedir (c. I, s. 135).

¹ Menīnī hakkında rica ettiğim notu göndermek lütfunda bulunan değerli arkadaşım Prof. Ahmet Ateş'e teşekkürlerimi sunarım.

و جمع للوزير الفاضل عثمان باشا الشهير بأبي طوق و الى دمشق و امير الحج
كتاب السبعة البحر في اللغة للامام الجليل مير علي شير نوائى و نقله من السواد
الى البياض من مسودة المؤلف و حسنه و جعل له خطبة من انشائه

Bu satırlardan anlaşılacağı üzere Menîni, büyük bilgin Mîr 'Alî Şîr Nevâ'î'nin *Es Seb'atü ebhur* adlı sözlüğünü, Şam valisi ve Haç Emiri ünlü vezir Osman Paşa için toplamış ve onu müellifin müsveddelerinden temize çekip güzelleştirmiş, bir de önsöz eklemiştir.

Gerçekten Menîni, Nevâ'î'nin *Seb'atü ebhur*'una eklediği bu ön-sözde, faksimilesini verdiğimiz sayfalarda görüleceği gibi, Nevâ'î'yi sözlük bilgini olarak övdükten ve böyle bir kitabın kimse tarafından meydana getirilmemiş olduğunu söyledikten sonra, müellifin maksadına erişmeden ölmüş olduğunu söylemekte, nihayet eserinin “şuduruñ fazılı ve efâzılıñ sudurı” diye vasıflandırdığı Şam valisinin hazinesine getirildiğini, Paşanın da, eseri yok olmaktan kurtarmak için beyaza çekmesini kendisine emrettiğini yazmaktadır.

Menîni, eserin aslında olmiyan “besmele ve hamdele”yi kaydettikten sonra sözü müellife bırakıyor. Nevâ'î, bunu takibeden satırlarda, bu konuda yazılmış sayısız eserleri kandırıcı bulmadığı için bu eseri kaleme aldığını, eski sözlüklerde bulunanları da içine alan, hususiyle Kur'anın anlamlarıyla hakikatlerini, hadislerde geçen bilinmedik kelimelerle onların inceliklerini, “itnâb u icâz” ile “hakikat ü mecâz” yolunda “kinâye vü isti'âre”lerin en uygununun, ibarelerin en güzeliyle Arap “faşih ve belig”lerinden nakledilegelenleri toplayan bu eseri meydana getirdiğini bildiriyor. Nevâ'î, doğruluğuna inandığı başlıca yedi kaynağı şöylece sıralıyor: *Şihâhü'l-cevheri*, *Tekmiletü's-şagâni*, *Keşşâfü'z-Zemaşeri*, *Garâyibü'l-hadis*, *Mufaşşal* ve İbnü'l-Hâcib'in iki *Mukaddeme*'siyle şerhleri, *Maķâmât* şerhleriyle güvenilir divanlardan ve başka sözlüklerden okuyabildikleri.

Nevâ'î, bilginlerin kullandığı doğru kelimelerden seçmeler yaparak, fazla gördüklerini atarak, güvenilir kimselerden soruşturup araştırmalar yaparak, uzun çalışmalardan sonra kelimeleri tesbit ettiğini, yukarıda adını saydığı yedi kaynağa başvurduğu için eserine “yedi deniz” anlamına gelen *Seb'atü ebhur* adını verdiğini bildiriyor.

Seb'atü ebhur, *Kâmûs*'da olduğu gibi, kelimelerin “lâme'l-fi'l”i yani son harfi “bâb” sayılarak Arap alfabesine göre eser 28 “bâb”a ayrıl-

miş ve kelimelerin “fā'e'l-fi'ı”i yani ilk harfi “faşl” sayılarak, her “bāb” 28 “faşl” üzerine tertiplenmiştir. Buna göre kelimeleri arıyan, önce, “bāb”ını sonra da “faşl”ını bulacaktır.

Nevā'î bu açıklamalardan sonra “faşlu'l-hemze” başlığı ile eserine giriyor.

Nüsha, faksimilede görüleceği gibi şu ibare ile başlıyor :

حمدا لمن انزل كتابه الفائق علي محكم لسان العرب

Şu ibare ile de sona eriyor :

فسقطت الالفان لاجتماع الساكنين وقولهم يالك كلمة تعجب انتهى

والله اعلم

Bundan sonra “kāl'e-'abdü” sözü ile eserin son cümlelerini yazan Menîni, Nevā'î'yi “Horasan ufkundan doğan faziletler güneşi” diye vasıflandırdıktan ve onun hakkında “evhadü'l-vaḳti ve'z-zamān” dedikten sonra, müsveddede bulduğu maddelerin bundan ibaret olduğunu, duraksadığı yerlerde asıllarına başvurarak, müellifin dilediği şekilde eseri kaleme aldığını ve 1149 yılının başlangıcı olan muharrem ayı içinde bir pazar günü tamamladığını yazıyor.

Nüşhanın vasfı: cilt kahverengi meşin, şemse ve köşelikler üzerinde silik mavi ve yeşil renk kalıntıları var, kenarları aynı renkten çerçevesiz, kabın içi penbe kâğıt, şemse ve köşelik yerleri yeşil çizgi ile çizilmiş, ön kabın içi bezle kaplanmış, mıklepli, mıklebin sırtında çiçekli, silik yeşil renkli bir kitabe var; cildin eni boyu 33×21 cm., yazının 23×11 cm., bazı sayfalarda değişik, yazı kenarları çerçevesiz, kâğıt venedik, yazı-bazı harfleri harekeli- nesih, bahis başları ile madde başı kelimeler sülüs, satır arasındaki başlıklarla bazı kelimeler ve harfler kırmızı mürekkeple yazılmış, varak sayısı 397, her sayfadaki satır sayısı 39; zahriyede I. Mahmud'un vakfiyesi ve mührü var, vakfiyenin altında küçük bir mühür içinde “Yā Rab zitū tevfiḳ temennā küned Ahmed”, üst sağ başta “Kitābü Seb'ati ebhur fi'l-luḡa”, sol başta “ordū-yı hümāyūn kāzısı Es'ad Efendi dā'ilerinden” ibaresi yazılı; sonda (397 b de) tarih olarak 1149 rakamı bulunuyor.

Seb'atü ebhur'un Süleymaniye Ktp.nda da nüshaları bulunduğunu Millî Eğitim Bakanlığı Kitaphklar Müdürü sayın Aziz Berker'den öğrendim. Tespit ettiğim dört nüshayı sırasıyla kaydediyorum :

1 – Süleymaniye Ktp., Esad Ef., No. 3217, cilt kahverengi meşin, kuru şemseli, mıklepli, sonradan tamir görmüş, cildin eni boyu $25,8 \times 17,9$ cm. yazının $19,5 \times 12$ cm. sayfa kenarları çerçevesiz, varak sayısı 733, her sayfadaki satır sayısı 25, kâğıt kalın âbâdi, yazı nesih; zahriyede Mehmed Esad Ef.'nin vakıf mührü, altında kitabın ders-âm İbrahim tarafından hediye edildiğine ve İbrahim'in, Abdü'l-Mecid devri adamlarından muallim Seyyid Zeyne'l-Âbidin'in babası olduğuna dair bir kayıt var. Ayasofya nüshasında bulunan Menî'nin önsözü bu nüshada yok. Nüsha şu ibare ile başlıyor :

وبعد فلما كان اساس العلوم مبنية على معرفة اللغة

Bu ibare, faksimilenin ikinci sayfası da görüleceği gibi, Nevâ'i'nin eserine girişidir. Nüshanın sonu da şu ibare ile bitmektedir :

فسقطت الالفان لاجتماع الساكنين وقولهم يالك كلمة تعجب

Anlaşıyor ki nüshayı yazan, Menî'nin son cümlelerini de almıştır. Nüshanın alt kenarında "İhyâ'ü'l-'Arab mine'l-luğa" yazılıdır.

2 – Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Pş., No. 2630, cilt kahverengi meşin, kuru şemseli, mıklepli, sonradan tamir görmüş, cildin eni boyu $26,8 \times 18,4$ cm, yazının $17,2 \times 11,1$, cm, sayfa kenarları çerçevesiz, varak sayısı 538, her sayfadaki satır sayısı 29, kâğıt âbâdi, yazı nesih, bazı sayfalarda değişiyor, sayfa kenarlarında haşiyeler var; zahriyede Şehid Ali Pş.'nin vakıf mührü, üstünde İstanbul kadısı Abdü'l-Baki Arif b. Mehmed tarafından hediye edildiğine dair kayıt var. Nüsha şu ibare ile başlıyor :

اعلم ان التنصيص على خبر كان عين الماضي والمضارع

Bu ilk varak başka bir yazı ile sonradan yazılarak eklenmiş. Nüsha şu ibare ile bitiyor :

فسقطت الالفان لاجتماع الساكنين وقولهم يالك كلمة تعجب

Nevâ'i'nin sözlüğü, v. 2a'nın yukarısında "Faşlü'l-bâ" ile başlıyor. Aradaki yaprak kopmuş.

3 – Süleymaniye Ktp., Reisü'l-Küttab, No. 1086, cilt açık kahverengi meşin, kuru şemseli, mıklepli, cildin eni boyu $33,9 \times 22$, cm, yazının 27×14 , cm, sayfa kenarları çerçevesiz, varak sayısı 402, her sayfadaki satır sayısı 35, kâğıt âbâdi, yazı nesih, sayfa kenarlarında haşiyeler

var; zahriyede Reisü'l-Küttab Mustafa Ef.'nin yürek şeklinde vakıf mührü var. Bu nüsha da şu ibare ile başlıyor :

وبعد فلما كان اساس العلوم مبنية على معرفة اللغة

Nüşanın sonu da şu ibare ile bitiyor :

فسقطت الالفان لاجتماع الساكنين وقولهم يالك كلمة تعجب

4 - Süleymaniye Ktp., Reisü'l-Küttab, No. 1087 cilt ebrulu kâğıt, kenarları kahverengi meşin, miklepli, cildin eni boyu 29,1 × 16 cm, yazının 22,2 × 9,8 cm, sayfa kenarları çerçevesi, varak sayısı 359, her sayfadaki satır sayısı 41, kâğıt âbâdi, yazı nesih, zahriyede Reisü'l-Küttab Mustafa Ef.'nin yürek şeklinde vakıf mührü, ayrıca "El Evvelü min Seb'atü ebhur li Menîni" ibaresi var; başlık adi tezhipli. Nüsha şu ibare ile başlıyor :

حمدا لمن انزل كتابه الفائق على محكم اللسان العرب

Bu birinci cilt زلف maddesiyle bitiyor. İkinci cilt yok.

Menîni'nin sözüne güvenilir tanınmış bilginlerden olması, çağdaşı olan Murâdî'nin *Silkü'd-dürer*'de *Seb'atü ebhur*'dan bahsetmesi, eserin Nevâ'î'ye ait olup olmadığı hakkında tereddüde yer bırakmıyor. Nevâ'î'nin de böyle bir eseri yazacak kudrette olduğuna şüphe yoktur. Anlaşıyor ki, Nevâ'î bu eserini ömrünün son yıllarında kaleme almış, onu beyaza çekmeğe zaman ve imkân bulamamıştır.

Ancak, insanda merak uyandıran bir nokta kalıyor: Nevâ'î gibi ünlü bir şairin böyle bir eseri, nasıl oluyor da ölümünden sonra hemen meydana çıkmıyor? Ölümünden 250 yıl geçtikten sonra, bilinmiyen biri tarafından Şam valisinin hazinesine getiriliyor.

Görünüşe göre, önsöz ile sonsöz bulunan Ayasofya nüshasının, Menîni'nin kaleminden çıkmış olmasına hükmetmek yanlış olmaz. İstinsah tarihleri olmayan Süleymaniye'deki nüshaları yazanların, Menîni'ye ait olan parçaları çıkarmış olmalarına da şaşılmaz. Buna benzeyen "tasarruflar" eski kültür hayatımızda çoktur. İleride istinsah tarihi bulunan başka nüshaların ele geçmesi, belki yukarıda kaydettiğimiz son karanlık noktayı da aydınlatabilir.

* * *

Bu yazı basım evinde dizilirken araştırmalarımın devam ettim. Son dakikada eserin bir nüshası daha meydana çıktı. Nuruosmaniye kitaplığında (No. 4752) bulunan bu nüshaya ait bilgiyi de yazıma ekliyorum.

Nüshanın vasfı : Cilt kırmızı ince meşin, gömme yıldız şemseli, kenarı yıldız çerçevesi, miklepsiz, sonradan tamir görmüş, üst kapak kopuk; cildin eni boyu 35×27 cm., yazının 26×18,5 cm., kâğıt kalın venedik, aharlı, yazı nesih, sayfa kenarları çerçevesiz, bazı sayfalar çerçevesiz, varak sayısı 208, her sayfadaki satır sayısı 47, bazı sayfalarda değişiyor; istinsah tarihi e müstensihî yok.

Baş :

و بعد فلما كان اساس العلوم مبنية على معرفة اللغة

Sonu :

فسقطت الالفان لاجتماع الساكنين و قولهم يالك تعجب

Varak I a, başka bir kâğıt yapıştırılarak kapatılmış. Bu sayfada bulunan I. Mahmud'un vakfiyesiyle mühtü silinmiş. Ayrıca nüshanın başında, daha işlek bir nesihle, asıl eserin حمد المن انزل ile başlayan ve kelimelerine kadar devam eden bölümü bir yüzüne yazılmış kopuk bir yaprak var. Bu, başka bir nüshanın koparılmış ilk yaprağı gibi görünüyor. Bu sayfada (bk. faksimile s. 1) اما بعد den sonraki

فيقول فقير رحمة ربه و اسير و صمة ذنبه احمد بن علي الدمشقي المنيني ibaresi yok. Buna karşılık, 2. sayfanın (bk. faksimile s. 2) 17. satırındaki الكلمات الاشارات sonra:

وماذا عسى عشرون حرفاً وتسعة بها بنادى وصف ما لبس يحصر الا وهو
الحامى لحوزة الاسلام المترجم بالسنة الليالى والايام القايم مقام سابقا بالدولة
عليه و محافظ الممالك الشريفة الشاميه وما سر ادقات الامن على اقطار
الحجازيه الصدر الشهير مولانا الحاج عثمان باشا الوزير من نطق ببعض شمائله
لسان البراع بما تهشس اليه النفوس وتطرب الاسماع

ibaresi ile 20 beyitlik manzum ve 2 satırlık mensur bir övgü geliyor ki, bu öteki nüshalarda yoktur. Nüshanın alt kenarında ibaresi var. Sayfa kenarında birçok

çıkıntılarının ve sonlara doğru bir çok silinti ve düzeltmelerin bulunması, nüshanın "musannif" in kaleminden çıktığı sanısını veriyor. Fakat bu "musannif" kim? Nevā'î mi, yoksa Nevā'î'nin müsveddelerini yeniden kaleme alan Menîni mi? Nüshanın Nevā'î'nin kaleminden çıkmış, yahut düzeltmelerin onun tarafından yapılmış olduğunu sanmıyorum. Nüsha gerçekten "musannif" kaleminden çıkmışsa, bu "musannif,, Menîni olmalıdır. Varak 28 b de "Temellekehü'l-fakîr El Hâc 'Abdu'llah Beğ" ibaresiyle 1135 tarihi var. Bu nüsha ile 1149 da yazılmış olan Ayasofya nüshasının yazıları görünüşte birbirine benziyor. Fakat dikkat edilince, kelime şekillerinin değişik olduğu görülüyor. Bununla beraber, "musannif" in ikinci nüshayı değişik bir nesihle yazılmış olması mümkündür. Bu hale göre, Menîni ilk defa Nuruosmaniye nüshasını yazarak gereken düzeltmeleri yapmış, sonradan ön ve son sözleri de ekliyerek Ayasofya nüshasını kaleme almış olabilir. Hattâ Süleymaniye nüshaları da, belki bu dönemde Menîni'nin kaleminden çıkmıştır.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ وَبِهِ تَسْتَعِينُ

حمدا لمن أنزل كتابه الفائق على محكم لسان العرب • وارسل رسول الصادق لبيان مختار صحاح الافعال وجمل الاقوال
والقرب • وفقرتقالات السنة عن حقايق معاني اللغة العربية • ووفق مداره المهرق الغوص في قاموسها المحيط
واستخرج صحاح فرائدها الجوهرية • ودفع قدرها على سائر اللغات بان جعلها القما افتح لفهم سر كتابه
ولاجبا ونوع مهدي الى اساس بلاغته وفتح من عجزه مقفل بابه • وجعل عليها مدار احكام ملته الخفية
واليها مرجع النهاية في الفوز بالسعادة الابدية • ونجده ان قد ارجينا دنا بعقودا علا قنمه • والهننا التفكر
في حكم مصنوعات ومحكم كليمه • ففقهنا ان مضار هذه اللغة الشريفة لمصاقع البلغاء اوضح محجة • وايتهنا
ان الكتاب العزيز على شرفها اوضح دليل وحجة • ونشكره ان ازلنا لنا من عقايل افضاله اباكارا وعوضاه
وفخرنا من راما خراين نواله انها راو عيوننا ونصلي ونسلم على رسوله البليغ ناطق باللغة • وافضل من اوتى
الحكم البالغة المرسل رحمة العالمين • والبعث الى الخلق كافة بلسان عزيزي مبین • سيدنا محمد الذي نظم
عقد الدين بعد انتثاره • وجدع بخدمته الهدية انف الضلال ومحى بجمي الشرك بعد انتثاره • اوضح من نطق من خلص
العرب العربيا بالصادوقاه • المنزل عليه ولان ما في الارض من شجرة اقلوم والبحر منه من بعد سبعة اجحر
ما نذرت كلما قاله • وعلى له الذين هم ليون الحماسة وغوث السماحة • واصحابه الذين لا يشق لهم غبار في مضار
الفضاحته • صلاة وسلاما يعطران جيوب الضحى والاصايل • ويهينان اردان العباد والتمايل • ما تبليت
باللغات المنلذات الشيخ والقيصور وما تسابقت فيسان البلاغة في ميادين المنثور والمنظوم • اما بعد وفوق
فغير رحمة تربية • واسير وصمة زينة • احمد بن علي الدمشقي المني • ان الكتاب المسمى بسبعة اجحر في علم متن اللغة
العربية العلامة المحقق • والجهد اللغوي المدقق • مير علي شير نواي تنزه الله عن غفنه • واحله بجو حة
الرضوان من جنانه • كتابا بل ينسج ناسج على منوله • ولم تنسج قريحة بمناله • سلك فيه من لوفه مسلكا عجيبا •
ونزع فيه منزعا لطيفا واسلوبا غريبا • فضم كل فريدة لثمتها • وعز كل كلمة لأصلها • واذى الامانات
فيه الى اهلها • واجرى في البحر السبعة فلك المعاني من اخره ليقول من يفرح اسماعلكم ترك الاول الاخر • لكن
الظاهره قد اخترته المينة • بل ان يبلغ من تبييض الامتية • فبقي في مسودة الخافية • واسماله الباليه
بين محو واثبات • وافضال واعنات • واشتباه مخرج ومكره • والتباس مقدم ومخر • فكم من كلمة فيه بين
وقبول تعزيب • واخرى من غيرهما من جهر وتصويب • ونخرج من غير علامة تصحيح يكتب • ولبث في زوايا الخمول
احبابا • لا يذوق من حيق التحقيق واول اشراجا • الا ان يبلغ من الكبر عتيا • واخفت حومه رامسات

الاهمال حتى كاد ان يكون نسيا منسياً • وخاض اجسام تركيب من السقم لذة العصال • فهين ادي بلسان الحال
التي اتى يا أساة المقال • ثم لما تبين طرف خطه من نفاسه • وان اجتنابا كونه فوايزه من غل سته • اذ تم خاتمة
المطاف • وفتح لالطاف • ان وقع في خزنة الجباب العالي حسنة الايام والليالي • غفلة الجلال • ونارة
الزمان • وينبوع الحزن الاحشا • فارسيه ملك الفصاحة والبلادة • وحازن قبلة السنين تحلبة البناغة العصلمة
الباسل • فاضل الصدور وصدور الافاضل • ثمعصر

ع سعد الزمان وفخر الوقت سينه • تطبل العلوهر بالارباب ولا تندع
ع كذا في اعجاز ايات الكتاب بما • قد حاز من كشف فكر غير في اورد
ع مشكاة نور مصابيح المشار قبل • هو الشفة الذي لا تقان بالسند
ع كنز الهداية محتار العنايته انضشاح النهاية بحر لفته ذللد
ع صدر الشريعة كافي من يملوه • وافي اليديع تنوير لمجتهد
ع حازت به الدولة الغراء ميمته • مزجل فيها عمل الشمس الاسد
ع تنال بالراي من انوار فكرته • ما لم تنل بالعديد بلجم والعدرة

من طلع بدرا في سما الصدر • وسطح كوكبه بعد في فوق الوزير • وانفجر هذا الزمان به علم ما تقدمه من الانسنة وسلف
وتتوجت الشام بسنته الحضرة فتميز من بين سائر القرف • فلقد جند بما معاهدا العدل بعد ما اندرست • و
اوضح معالم الفعقل بعد ما طمست • ولا عز وقد جمع الله عز وجل في الولاية العلم • ونور الحكمة الى مقاليد الحكم
وخصه من خصائل الشرف والمجد • وموجبات الشكر والحمد • بما لا يدخل يسير تحت العبارات • ولا تقى اقله
الاشارات • فلما نظر حفظه استعجابنا في ذلك الكتاب بعين ناقد بصير • وتوه هذا المؤلف من على ما هر خير
ورائك قد توعرت منا فعه • وتطلعت مشارعه ارسلا لله تعالى ان يجد وضعه • ويعتق نفعه • على طريق
ابتكره مؤلفه • ونسج اخترعه مصنفه • ليكون لاثرا يا قضا • وعلا من كل حق ان تسأل الله ليقا • فاشا رحمه
الله تعالى بالانتهاز الى نقله من السواد الى البياض • لاجل ان هو ملاد زامن • وظهر معالمه الطامس • ففتت
عبدا لا قلام تسمى في خدمته على نفسها • واعتكلت لا تتال اوسر في محاريط راسها • ولتته فخر المحار • وبذلت
في طاعتها المحار • وهذا وان الشروع في المقصود • يكون الملك الظلم • فالله المصنف رحمه الله تعالى
بعد التين بالابتداء بسلمة طهور لفظا كما هو الذي يقال • وريح عليهم الغفر من امثاله • وان كانت اختصت بالقبول
هذه عن خاليتها عن ذلك وعن الخطبة تاسيا بافاله صلى الله عليه وسلم اذ قاله • ولعل فلما كان اسما للعلوم ومبينة
على معرفة اللغة لاسيا في ايام الدولة العربية النبوية • على صاحبها افضل السلام والتحية • از ما من من الفنون
العقلية والنقلية • الا راهلها قد صبغوا قلوبها • وربطوا معادتها • على لغة العرب • وصناعة الادب
وتلكت اما الفصاحة لفظها وبلادة معانيها • والخصافة اساسها • ورسالة مناسها • بل لغيتها واولتها
القاهر شوكت سائر لدولة • ونسج كتابها البحر للحكام اذكب والمثل • وقد صنف فيها ما لا يعد ولا يحصى من
ادنى المراتب الى الاقصى • لكن لم يتفق لها كتاب يستقى عليها كما ينبغي • ويشفي طيلها كما ينبغي • جمعت فيها
جامعا بعد تمهيد الابواب والقبول • وترتيب الفروع والاصول • حاويا لما في زير الالدين • واسفار المتولين لاسيا
معاني كتاب الله وحقايقها • وغرائب الاحاديث ودقايقها • وما ورد عن فصحاء العرب والعلماء • وبلغت من تحت
الجرباه بافصح العبارات • واسئدما كفاية والاستقالات • في الحقيقة والمجاز • مع الهجاب والبيانه • فاخترت منها
سبعة كتب نقتة بجمتها • وهدى على حيطتها • واعلمت على كل واحد منها • با وحرف من حروفها • كالضاد
لصحاح الجوهري والثناء لتكملة الصغاني والوكا في لكتا في ترجمته والعيون لغز بل الحديث والميم للفصاحة
ومقدمتي ابن الجاهلي وشدهما • وذلك فيما يتعلق بالقواعد الصغرية والنحوية والزراي للزوايد التي تبعت
فيها سائر كتب اللغات • ودواوين اللغات • وشرح المقامات • فما وجدته من لغة فصحة غريبة مجيدة
استعملها العلماء اللاحقون • وابتدلها الادبا الناصحون • فانحبت منها فريد الغزيرة • وتركنا لفظي والزوايد
وامثلتها في بعض احاطة وجمتها • فيما نقلت من مطالعات طوبلته • ومراجعات عويلته • وسأل واستفسار
من اصحاب دولتها • وارباب دولتها • وسمينها سبعة البحر • ان كوا حيا العرب في وجوه لغاتها

ای صنعك وزیارة صائرا وتوكید کا قتل العمل بخول نمازید قیام وغیر کا قتل کقولہ تعالیٰ فیما یرحمہ من اللہ وتزل بعدا ذی
ومتی کاین وای وان اذ ان للشرط ویلزم بعد ان نون التوكید فی فعلها غایا بحران ما تقوم من اقم وتزاد بعد
بعض حرف وقرین قرین الحذف والمضایف والاضاف والیدخو غصبت من غیر ملجوم وتقلب الفها فی الاستفهام متدها کقولہ
مد ومیل هلك فالون وفي الجزایة وتحدف فی الاستفهام مع حرف وجزایة بحرف وقرین ومتر ویم والی مر وعلام
وحقام نع لا یدری ما الادی لا یدری ان اللہ یسمع لكل کلامه فی ما ربا العالمین سئل عن الماهیة وهی صحیح لان تعالی
فی نفس حقیقتہ ولا یصح جوابه لانه لا یکن معرفته **مهما** طهری للملکایة وما للملکایة الجزایة فوالک
اینها تکرر ان الفها قلت صاوتکرت بالتحقیقین وقال الکوفیون مد صوت یصوتت یا لکاف ودهما الجزایة کانه قیل
کف ما انما تکرر من آیه ومن لا یدله فی العریة ینسرها بمعنی الوقت غنی متیما ویقول منما جنتی اکر متکرر فجلد
فی ایات اللہ وهی لا یتکرر وحملها الرفع اذ لم یکن معنی ایما شیئ **منا** طرفه للزمان المبهم وما لا یتحقق
وتوجه بخلافه اذ اوجه الاستفهام معنی القتال وللطه من یتم اقم ص قد تقع معنویین وجمعین ویل یقال
وضعت منی کئی وسطا وکتابک لالف ذی الیاء کمتی هذا الورد استیحال بما وعد استیحال له **ماذا**
مر ما استفهمته وذا مر سؤالی یقال ماذا صنعت ومعناه ای شیئ الذی صنعته فما استیحال للموسول مع صلته خبره
نحو خبر یا لصبک یخبر برفعه علی انه مبتدأ حدی خبره **ها** حرف تیسر یقول کما ان ذی قام وها الفعل
واکر ما تدخلها علیها الاشارة والظاهر یقول هذا فخذ وها انا ذی وها خودا وخبوذ لکن وقوله ها انتم
هو لا والیا صلا جمع بین التیسهین للتکرید وها الاثر لای فی نحو یاها الرجل وقد کن تلبیة اللذات قد وقع
وعوضا من ذی والقسم نحوها اللہ وقد بعد لا لتقار الساکین نحو یا بد وقولهم لاها اللہ ذی اصله لا واللہ هذا فرق
بینها وذا ما لا سم تقدیر لا والیاء ما فعلت هذا فخذ فحذفنا قال الخلیل ذام قسم علیه وقد یس لا واللہ الاثر
فخذ فی الامر تخفیفا ولا تقاس علیه فالقول ها اللہ خولک علی تقدیرها اللہ لهذا الخولک وقال الاخفش ذام جملة القسم
تکرید لکانه قال ذی قسمی لقولهم لاها اللہ ذی التکرید کذا فها ایا بالقسم علیه یصح وقیل معناه واللہ لا یکن ذی
والقسم یصح باسما کلامهم وها جبر الا بل اسم فعل معنی خذ وقد ذکر فی الحمد ذی کما صحت معنی احضر
وهمیر للمؤنث منضویا ونحوه ونحوه منبها فغلامها وقری وذا ذی نوح انبذ یفتح لهما معنی انبها ای بن اسراة
فاکتفی بالفتح قولها ها وها هذان یقول کل لوجه من الیسین ها فعلی ما فی یدر ویلخذ ما فی ید صحت وقیل معناه
هاک وهاک ای خذ واهل ید ید ویری بالمد فذکر فی الحمد **هلا** حرف نجر للعلی وللذات ای ذی
وتعنی وقد تسکن بها الیاء فذکر فی الجمل مر حین هلا مع فعل مرکب من حی معناه اجل وها معناه استرح یقال
حین هلا متوبا و غیر منقول وینکرک لها ویخفف الیاء ویجهد فی الهم وسکونها ویجهد فی الیاء ویسکون
الهاء مشددا ویخففها ویجهدی بنفسه وبالبا یالی ویجهدی وقد یستعمل حی وخذ وها ویجهد مع حی وها ویم
ای بدأ بذكر او قبل بمرسوم وقیل سلکت عند ذکره حتى تنقضي فضا یلذ **طلام** حرف تخفیف من کتبه
من حل ولا ذکر فی الیاء **ها** حرف تیسر معنی ایما یقال ها واللہ وهم واللہ **هنا** اسم اشاره
ذکر فی الاشارة **هيا** حرف نداء مثل ای طيات لغت ذی ای العید یفتح ویکسر ویشد وحذف
وا حرف نداء للبعید وقیل حفصا لندیته یقول لا زیاده واعدد للعلیة والاندفاع فتر بینها وبين لندا والها
للموقت واستطعت عند الوصل **یا** حرف نداء وتنبه ذکر فی یا وقد یجوز قول النذ الکتابا بالمنازی کقولہ تعالیٰ فی
عرضه هذا ویکسرها فی قوله لا یسجد لا وقیل الا حرف تیسر فصغلت الالفان لامتهام الساکین وقولهم لک کلمة تعجب
انتم ولله الم اعرف **والعهد** الما من لا ینهاض لتقل هذا الکتاب من السنة الی الیاض من هو من حی الیاض
وعدوه من وریما یجوز الاضاعة عهد من علی الطرابس ثم المنی لطف القادحاً عند طول رسده وجعل یوم یجوز
من لم یسجد هذا الحرفا ویدی سنة کما یستعمله المذاهب ویتربده وایفده ویتربده ویتربده اوحد الوقت فذکرنا
وجعل لفضایل التمر کما انتم خیرنا من علی خیر نولی رحم الیها لریسده وجعل من الریح الخسوف عین قد
ویسر حده ولقد تم حفرهم وندیته المهدی الخول ذی قصده والمطی لندی ترده بعد الرجوع فما حصل قبل ان یوقف الخول
وتعنی جملته بل یسجد وکمال ما یسجد وبقی فی غیره فلیست المقاصد وارجع ما ابتد بها مشر الخیر است علی علی
ع سید العهد وعلی وجمعه ولم تسلیما تم هذا الکتاب بجمعه اللہ ویزیدها الطیر یوم تم حرم الخیر است علی